

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Vladimíra Sládečka, soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy a soudce Jana Musila o ústavní stížnosti **Mgr. P. M.**, zastoupené JUDr. Pavlem Tomkem, advokátem se sídlem v Karlových Varech, Polská 61/4, proti usnesením Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2016, č. j. 30 Cdo 2708/2016-223, Krajského soudu v Plzni ze dne 11. 3. 2016, č. j. 10 Co 79/2016-171, a Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 26. 1. 2016, č. j. 23 Nc 3641/2015-129, za účasti **Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Plzni, Okresního soudu v Karlových Varech** jako účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení **PhDr. V. F.**, takto:

- I. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2016, č. j. 30 Cdo 2708/2016-223, Krajského soudu v Plzni ze dne 11. 3. 2016, č. j. 10 Co 79/2016-171, a Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 26. 1. 2016, č. j. 23 Nc 3641/2015-129, se **ruší**, neboť jimi **bylo porušeno** základní právo stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.
- II. Návrh na zrušení části ustanovení § 35 odst. 2, věty druhé, zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, **se odmítá**.

Odůvodnění:

I. Řízení před obecnými soudy

1. Okresní soud v Karlových Varech (dále „okresní soud“) zastavil usnesením ze dne 26. 1. 2016, č. j. 23 Nc 3641/2015-129, řízení o omezení svéprávnosti vedlejší účastnice PhDr. V. F. (dále jen „posuzované“) s odůvodněním, že stěžovatelka jako navrhovatelka nepředložila soudu ve stanovené lhůtě lékařskou zprávu o duševním stavu posuzované podle § 35 odst. 2, věty druhé, zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „z. ř. s.“). Předmětné ustanovení zní: „(...) *Nepodal-li návrh na zahájení řízení státní orgán nebo zdravotní ústav, může soud uložit navrhovateli, aby do přiměřené lhůty předložil lékařskou zprávu o duševním stavu osoby, o jejíž svéprávnost se jedná; není-li v této lhůtě lékařská zpráva předložena, soud zastaví řízení.*“

2. Stěžovatelka v podání ze dne 22. 7. 2015 adresovaném okresnímu soudu a označeném jako „*žádost o zbavení svéprávnosti paní V. F. a její umístění do domu s pečovatelskou službou*“ uvedla, že posuzovaná je šílená a nebezpečná. Konkrétně měla posuzovaná psychicky šikanovat své okolí, tlouci ve dne i v noci do stropu, nevycházet z bytu a podle tvrzení stěžovatelky být bez sociálních kontaktů. Stěžovatelka vlastní byt ve stejném domě jako posuzovaná (v sousedství) a v důsledku popsaného jednání měla přijít o několik nájemců, kteří byli nuceni se odstěhovat.

3. Okresní soud se nejdříve pokusil stěžovatelku žijící převážně ve Švýcarsku předvolat na den 4. 8. 2015 k vysvětlení (doplnění) podaného podnětu k zahájení řízení o omezení svéprávnosti. Vzhledem k tomu, že se předvolání nepodařilo doručit (stěžovatelka pobývala v zahraničí), soud usnesením ze dne 4. 8. 2015, č. j. 23 Nc 3641/2015-8, uložil stěžovatelce povinnost předložit do 10 dnů lékařskou zprávu o duševním stavu posuzované podle § 35 odst. 2, věty druhé, z. ř. s.; přitom ji poučil o následku nesplnění této povinnosti, tj. o zastavení řízení. Přestože stěžovatelka lékařskou zprávu nepředložila, řízení nebylo bezprostředně zastaveno – naopak okresní soud nařídil na 1. 12. 2015 jednání a po provedeném dokazování je odročil za účelem vypracování znaleckého posudku z oboru psychiatrie. Poté ovšem, namísto ustanovení znalce a znaleckého dokazování, nařídil okresní soud na 26. 1. 2016 druhé jednání, při němž k návrhu Okresního státního zastupitelství v Karlových Varech a opatrovnice posuzované, řízení o omezení svéprávnosti zastavil podle § 35 odst. 2, věty druhé, z. ř. s.

4. Krajský soud v Plzni rozhodnutí okresního soudu potvrdil usnesením ze dne 11. 3. 2016, č. j. 10 Co 79/2016-171. Dospěl k závěru, že posuzovaná měla bezúhonnou pověst, sousedský vztah mezi ní a stěžovatelkou je konfliktní a vzhledem k nepředložení lékařské zprávy nebyly splněny předpoklady pro další postup v řízení.

5. Nejvyšší soud dovolání odmítl pro nepřipustnost usnesením ze dne 26. 10. 2016, č. j. 30 Cdo 2708/2016-223, s odůvodněním, že stěžovatelka blíže nespécifikovala, která otázka nebyla dovolacím soudem dosud vyřešena, anebo která má být vyřešena jinak ve smyslu § 237 o. s. ř.

II. Ústavní stížnost a vyjádření

6. Proti napadeným usnesením se stěžovatelka brání ústavní stížností a navrhuje, aby je Ústavní soud zrušil; namítá přitom porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 a na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

7. Porušení práva na spravedlivý proces spatřuje stěžovatelka v tom, že především okresní soud svévolně aplikoval ustanovení § 35 odst. 2, věty druhé, z. ř. s., umožňující uložit navrhovateli povinnost doložit lékařskou zprávu, a řízení zastavil, ačkoliv při následném jednání byly zjištěny skutečnosti svědčící o potřebě znaleckého zkoumání duševního zdraví posuzované. Dále jsou podle stěžovatelky napadená rozhodnutí nepřezkoumatelná; zejména z odůvodnění usnesení okresního soudu nevyplývá, proč byl návrh na zahájení řízení považován za nedůvodný či šikanózní, a tudíž umožňující vyzvat stěžovatelku k předložení lékařské zprávy podle § 35 odst. 2, věty druhé, z. ř. s.

Postup soudu prvního stupně směřující k zastavení řízení o omezení svéprávnosti byl z pohledu stěžovatelky nepředvídatelný a svévolný.

8. Společně s ústavní stížností navrhla stěžovatelka podle § 73, ve spojení s § 64 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu, zrušit ustanovení § 35 odst. 2, věty druhé, z. ř. s., neboť tato právní úprava umožňuje svévolnou aplikaci výzvy k předložení lékařské zprávy, jejíž nedoložení vede k zastavení řízení.

9. Ústavní soud za účelem posouzení ústavní stížnosti připojil soudní spis Okresního soudu v Karlových Varech sp. zn. 23 Nc 3641/2015 a vyžádal vyjádření účastníků řízení, posuzované a dalších vedlejších účastníků.

10. Nejvyšší soud ve svém vyjádření ze dne 25. 1. 2017 pouze odkázal na odůvodnění svého usnesení, Krajský soud v Plzni učinil totéž, Okresní soud v Karlových Varech zrekapituloval průběh řízení a upozornil, že řízení o omezení svéprávnosti je vedeno výhradně v zájmu ochrany posuzované osoby; proto může soud požadovat doložení lékařské zprávy, která by důvodnost vedení řízení potvrdila, což se stalo v nyní souzené věci.

11. Vedlejší účastnice – posuzovaná – se k ústavní stížnosti, ač řádně obeslána, nevyjádřila. Krajské státní zastupitelství v Plzni a Okresní státní zastupitelství v Karlových Varech se vzdaly postavení vedlejšího účastníka řízení.

12. Vzhledem k tomu, že vyjádření účastníků řízení a vedlejších účastníků neobsahují žádná nová tvrzení nad rámec odůvodnění napadených rozhodnutí, nezasílal je Ústavní soud ani stěžovatelce k replice.

III. Podmínky řízení

13. Ústavní stížnost byla podána včas, osobou oprávněnou a řádně zastoupenou advokátem podle § 30 odst. 1 zákona o Ústavním soudu. Stížnost rovněž není nepřijatelná ve smyslu § 75 odst. 1 téhož zákona. Ústavní soud se důkladně seznámil s ústavní stížností a dospěl k závěru, že je opodstatněná; o ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání, neboť v intencích § 44, věty první, zákona o Ústavním soudu by od něj nebylo možné očekávat další objasnění věci.

14. Stěžovatelka – fyzická osoba – je aktivně legitimovaná k podání ústavní stížnosti, jelikož s ní soud jednal jako s účastnicí (navrhovatelkou) v řízení o omezení svéprávnosti. Ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu stěžovatelka tvrdí, že napadenými pravomocnými rozhodnutími byla porušena její základní práva nebo svobody zaručené ústavním pořádkem.

IV. Posouzení ústavní stížnosti

15. Úkolem Ústavního soudu je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy ČR); není součástí soustavy obecných soudů a nepřísluší mu do jejich pravomoci zasahovat,

pokud postupují v souladu s principy hlavy páté Listiny. Ústavní soud se nezabývá porušením běžných práv fyzických nebo právnických osob, neznamená-li zároveň porušení ústavně zaručeného práva nebo svobody (srovnej např. náleze ze dne 1. 2. 1994, sp. zn. III. ÚS 23/93).

16. Stěžovatelka ve své ústavní stížnosti namítá především zásah do práva na spravedlivý proces, které ovšem neznamená, že je jednotlivci zaručováno přímo a bezprostředně právo na rozhodnutí odpovídající jeho názoru, ale je mu zajištěno právo na spravedlivé soudní řízení, v němž se uplatní všechny zásady správného soudního rozhodování podle zákona a v souladu s ústavními principy, tedy i předvídatelnost postupu soudu v řízení ve věci samé (viz náleze ze dne 14. 8. 2007, sp. zn. IV. ÚS 687/06). Právě v tomto ohledu obecné soudy porušily pravidla fér procesu, neboť v řízení nepostupovaly odpovídajícím a předvídatelným způsobem, v jeho průběhu se dopustily podle Ústavního soudu několika pochybení, která ve svém souhrnu představují nejen porušení zákona, ale i práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

17. Obecné soudy především nedostatečně vzaly v úvahu, že řízení o omezení svéprávnosti se vede v zájmu posuzované osoby a je řízením nesporným, v němž se uplatňuje zásada oficiality a vyšetřovací. Z první uvedené zásady vyplývá, že soud může řízení zahájit i z moci úřední usnesením podle § 13 odst. 1 z. ř. s., jsou-li k tomu splněny podmínky. V duchu vyšetřovací zásady zase sám soud odpovídá za úplné zjištění skutkového stavu věci tak, aby bylo najisto postaveno, zda (v tomto případě) posuzovaná osoba má či nemá být omezena ve svéprávnosti. Obecný soud nemůže své povinnosti přenášet na navrhovatele postupem podle § 35 odst. 2, věty druhé, z. ř. s. a vyhýbat se tak formalisticky skrze uložení povinnosti předložit lékařskou zprávu meritornímu rozhodnutí.

18. Okresní soud nepostupoval podle Ústavního soudu správně, neboť odpovídajícím způsobem nevyhodnotil, zda doručené podání stěžovatelky bylo podle svého obsahu („jen“) pouhým podnětem podle § 13 z. ř. s. nebo návrhem na zahájení řízení, tj. podáním splňujícím kritéria podle § 35 odst. 2, věty první, z. ř. s. Ze soudního spisu vyplývá, že stěžovatelka byla správně předvolána k vysvětlení či doplnění podání, aby mohla být jeho povaha najisto určena – nedostavila se však a soud dále bez bližšího odůvodnění postupoval tak, jako by byl podán návrh na zahájení řízení (nejen „podnět“ k jeho zahájení). Následně také nalézací soud uložil stěžovatelce povinnost předložit lékařskou zprávu, kterou měla splnit do 20. 8. 2015, což neučinila. Okresní soud, aniž by posoudil důsledek nesplnění povinnosti, nařídil na den 1. 12. 2015 ústní jednání, které bylo po provedeném dokazování odročeno za účelem podání znaleckého posudku posuzované z oboru psychiatrie. Znalecký posudek však vypracován nebyl, namísto toho bylo řízení při dalším jednání dne 26. 1. 2016 zastaveno z důvodu nepředložení lékařské zprávy – tj. s odstupem více než 5 měsíců.

19. Ústavní soud zdůrazňuje, že prostor pro uložení povinnosti předložit lékařskou zprávu podle § 35 odst. 2, věty druhé, z. ř. s. se nabízí podpůrně, a zejména pro případy tzv. šikanózních (zjevně neodůvodněných) návrhů na zahájení řízení. Povinnost nelze ukládat automaticky jako předpoklad dalšího pokračování řízení (srovnej SVOBODA, K. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 84). U pouhého podnětu k zahájení řízení je tento postup dokonce zákonem

vyločen a soud řízení buď usnesením zahájí, nebo podnět odloží – sám přitom doplní potřebná zjištění pro ten který postup. Obecný soud proto musí nejdříve na počátku řízení vyhodnotit, zda podání je návrhem splňujícím veškeré zvláštní náležitosti, případně vyzvat navrhovatele k odstranění vad. Až ve chvíli, kdy je návrh bezvadný, může soud uložit navrhovateli povinnost předložit lékařskou zprávu – jiný procesní postup není řádný.

20. Měl-li tedy soud jisté poznatky a pochybnosti o projevech duševní choroby či poruchy posuzované, měl na sebe převzít odpovědnost za výsledek řízení, pokračovat v něm bez ohledu na nepředložení lékařské zprávy a v duchu vyšetřovací zásady zjistit důsledně skutkový stav. Jestliže z návrhu nesvéprávnost zjevně nevyplývala, bylo namístě ještě před nařízením prvního jednání uložit navrhovatelce, aby doložila lékařskou zprávu a při nesplnění této povinnosti řízení zastavit. Pokud ovšem soud nařídil jednání, při němž prováděl dokazování, měl o návrhu rozhodnout meritorně. K tomu například rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 8. 12. 1964, sp. zn. 6 Co 651/1964: *„Soud nebude požadovat předložení lékařského vysvědčení tam, kde by se zdálo podle okolností případu takový požadavek zbytečným, nebo když by jiné okolnosti nasvědčovaly tomu, že je v obecném zájmu, aby řízení bylo provedeno.“*

21. Povinnost předložit lékařskou zprávu chrání posuzovanou osobu před šikanózními a zjevně nedůvodnými návrhy, zároveň umožňuje navrhovateli, aby svůj návrh na zahájení řízení podložil věrohodným důkazem před tím, než jej soud zamítne pro neodůvodněnost, i když legálně získat lékařskou zprávu jiné osoby může být značně složité. Možnost zastavení řízení v případě nepředložení lékařské zprávy je v právním řádu upravena proto, aby byl naplněn smysl a účel řízení o omezení svéprávnosti, nikoliv z důvodu ulehčení činnosti obecných soudů. K tomu srovnej CHARVÁT, P. in [JIRSA, J. a kol.] Zákon o zvláštních řízeních soudních: Soudcovský komentář. [Systém ASPI]. Havlíček Brain Team. ASPI_ID KO292h2013CZ: *„Povinnost předložit zprávu soud uložit může, ale nemusí; totéž platí následně o možnosti řízení při jejím nesplnění zastavit. Účelem uložení povinnosti je zabránit možné šikaně, nikoliv pokud možno podávání návrhů co nejvíce ztížit, a tedy naopak šikanovat navrhovatele.“*

22. Obecné soudy neměly přehlédnout závažná tvrzení stěžovatelky o možné duševní poruše posuzované, která může mít vliv na její svéprávnost. Tragické následky jednání osob, k jejichž duševnímu zdraví bylo jejich okolí lhostejné, jsou všeobecně známé; přitom včasné řešení problému může vzniku některých tragédií zabránit. Uvážené řešení navíc může přispět ke zlepšení života jak posuzované osoby, tak osob žijících v jejím okolí a v úvahu připadají i jiná opatření (např. v tzv. detenčním řízení).

23. Okresní soud si nevyjasnil povahu podání – zda šlo o podnět či návrh, následně „automaticky“ uložil stěžovatelce povinnost doložit lékařskou zprávu. Přestože stěžovatelka povinnost nesplnila, řízení ihned nezastavil a nařídil jednání, aby s odstupem více než 5 měsíců přeci jen řízení zastavil, i když v pokračujícím řízení byly mezi tím zjištěny skutečnosti nasvědčující potřebě posoudit svéprávnost posuzované a věc meritorně rozhodnout. Vzhledem ke všem výše uvedeným skutečnostem je zjevné, že obecné soudy v řízení postupovaly nepředvídatelně – v rozporu s procesními právy stěžovatelky, a to do takové míry, že jí upřely právo na spravedlivý proces.

24. Zejména usnesení okresního soudu je v rozporu s procesními ustanoveními § 13 odst. 1 a § 35 odst. 2, věty druhé, z. ř. s.; soud svým postupem nerespektoval zásady oficiality a vyšetřovací, které ovládají nesporná řízení. Dále je rozhodnutí částečně nepřezkoumatelné, jelikož z jeho odůvodnění není zřejmé, proč bylo řízení zastaveno, ačkoliv proběhlo řádné dokazování a jednání bylo odročeno za účelem vypracování znaleckého posudku. Chybí také vysvětlení změny názoru okresního soudu a jeho procesního obratu. Obecné soudy nepřevzaly odpovědnost za výsledek řízení a svoji povinnost zjistit náležitě skutkový stav přenesly na navrhovatelku – řízení bylo zastaveno, aniž by pro takový postup byly splněny podmínky. Soud odvolací ani dovolací tato pochybení nenapravily, upřely stěžovatelce její ústavně chráněné právo, a proto Ústavní soud všechna napadená rozhodnutí zrušil pro porušení práva stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

25. Obecné soudy nyní znovu rozhodnou o podání stěžovatelky v řádném procesu, přitom je na jejich úvaze, zda posuzovanou omezí či neomezí na svéprávnosti. Ústavnímu soudu nenáleží pravomoc do rozhodování obecné justice v tomto směru zasahovat a vyslovit závazný právní názor.

26. Nález Ústavního soudu neposkytuje stěžovatelce právo na „zbavení vedlejší účastnice svéprávnosti a její umístění do domu s pečovatelskou službou“, jak ve svém podání na počátku řízení žádala. Takové právo právní řád České republiky nezná. Řízení o omezení svéprávnosti se vede v zájmu posuzované osoby, aby sobě či svému okolí nepřivodila újmu v důsledku své nemoci. Rozhodně ovšem nelze ani skrze toto řízení vést sousedský spor, který mezi stěžovatelkou a vedlejší účastnicí pravděpodobně probíhá a který je třeba vyřešit v civilním sporném řízení.

V. Posouzení návrhu na zrušení ustanovení zákona

27. Ústavní soud odmítl návrh stěžovatelky na zrušení části ustanovení § 35 odst. 2, věty druhé, zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, podaný spolu s ústavní stížností pro jeho zjevnou neopodstatněnost podle § 43 odst. 2 zákona o Ústavním soudu. Napadené ustanovení nejen ve slově „může“ není svévolné, ale naopak umožňuje při zralé úvaze soudu ochránit posuzovanou osobu před neodůvodněnými a šikanózními návrhy – taková úprava má nepochybně své místo v právním řádu. Důvodem kasace není protiústavnost právní úpravy, ale její protiústavní a neuvážená aplikace obecnými soudy, která vedla k porušení práva na spravedlivý proces. Důvody pro předložení věci plénu Ústavního soudu a zrušení části zákona proto zjevně nejsou splněny.

VI. Závěr

28. Ústavní soud uzavírá, že obecné soudy nepostupovaly v řízení o omezení svéprávnosti v souladu s procesními předpisy a dostatečně neodůvodnily svá rozhodnutí, zatížily tak řízení nepřipustnou svévolí a nepředvídatelností, čímž porušily ústavně chráněné právo stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Obecné soudy se v dalším řízení po zrušení napadených

rozhodnutí vyvarují uvedeného postupu v řízení o omezení svéprávnosti. Předně určí, zda podání stěžovatelky je podnětem nebo návrhem na zahájení řízení. Předtím, než uloží stěžovatelce povinnost předložit lékařskou zprávu, zhodnotí, zda nejsou splněny podmínky pro pokračování v řízení i bez toho; v opačném případě pečlivě zváží, zda je návrh zjevně neodůvodněný či šikanózní. Soudy splní svoji povinnost postupovat v řízení v souladu se zásadou oficiality a vyšetřovací tak, aby byl naplněn účel a smysl řízení o omezení svéprávnosti, tj. ochráněn zájem posuzované osoby a zaručeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces, které jí náleží.

29. Ústavní soud na základě výše uvedených důvodů uzavírá, že v projednávané věci bylo porušeno ústavní právo stěžovatelky, proto ústavní stížnosti vyhověl a napadená usnesení zrušil podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu pro porušení čl. 36 odst. 1 Listiny. Návrh na zrušení části ustanovení § 35 odst. 2, věty druhé, zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, podaný spolu s ústavní stížností, odmítl pro jeho zjevnou neopodstatněnost podle § 43 odst. 2 písm. b) a a) zákona o Ústavním soudu.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 11. července 2017

Vladimír Sládeček
předseda senátu